

Een Deltaplan voor de hele wereld

De waterdeskundige maakt een snelle rekensom. Wat heb je nodig wanneer je op de hele wereld het aantal mensen dat geen afvoer heeft in 2015 gehalveerd wil hebben? Zijn schatting: 300 duizend toiletten per dag. Elke dag weer. En natuurlijk ook schoon drinkwater. Zo'n enorme opgave schreeuwt om een Deltaplan, maar dan voor de hele wereld. Kan de Nederlandse watersector de armen aan het 'blauwe goud' helpen?

Nederland is wereldberoemd, want: landje deels onder het niveau van de zeespiegel. Dat was altijd al reuze boeiend, vooral voor toeristen. De Deltawerken in de zee-armen zijn technische hoogstandjes van ingenieurskunst. En dan beschikt het koninkrijk sinds korte tijd ook over het bekendste boegbeeld op het gebied van watermanagement: prins Willem-Alexander, die zijn zelfgekozen ambassadeursrol volgens ingewijden buitengewoon goed vervult. Maar of we daarmee ook meteen het best geëquipeerde land ter wereld zijn om uitvoering te geven aan een van de hardere afspraken van de World Summit on Sustainable Development (WSSD) in Johannesburg? De afspraak luidt: "Het in 2015 halveren van het aantal mensen zonder toegang tot schoon drinkwater en sanitatie." En: "Het opstellen van plannen voor geïntegreerd waterbeheer voor 2005." Hoe groot de bijdrage van Nederland kan zijn, zal de toekomst moeten uitwijzen. Maar er is reden tot twijfel. Het aanleggen van waterleidingen en afvoer in vervuilde wereldsteden met miljoenen inwoners is toch iets anders dan het bouwen van een high tech stormvloedkering in de Oosterschelde. De enige overeenkomst lijkt nog te zijn dat er in beide situaties een rampenplan moet worden uitgevoerd, een Deltaplan, maar dan op wereldschaal. En dan is Nederland toch ineens een erg klein stukje wereld.

In februari 2002 rapporteerde mr. Marcel van den Bergh, werkzaam bij het ingenieursbureau DHV, over de kracht en zwakte van de Nederlandse watersector. De samenvatting van zijn bevindingen past in één zin: "Nederlandse bedrijven spelen nauwelijks een rol van betekenis bij de realisatie van echt grote projecten." Een opmerkelijke conclusie, die haaks staat op het algemeen gevoel dat Nederlanders van alle mensen ter wereld het meeste verstand hebben van water. Maar kennis hebben is

toch iets anders dan kennis verkopen. Van den Bergh: "Nederlandse bedrijven die actief zijn in de watersector in het buitenland hebben een goede naam. Men waardeert de technologie en kennis en de degelijkheid van de Nederlandse bedrijven en zeker ook de kennisoverdracht. De buitenlandse waterinzet is een top exportproduct, maar als percentage van de wereldwatermarkt is ons aandeel zeer gering. De hele Nederlandse watersector pakt nog geen 2 procent van die hele markt, inclusief de omzet in eigen land. Nederlandse spelers zijn vaak te klein om een rol van betekenis te kunnen spelen." Van den Bergh kwam slechts één uitzondering tegen: de waterbouw. Populair gezegd: de Nederlandse baggeraars en bouwbedrijven. Hun grote internationale projecten hebben echter niets met schoon drinkwater te maken, maar vaak met vervoer, zoals de aanleg van de nieuwe luchthaven bij Hong Kong.

Hondsbosse zeevering

De oude voorsprong blijkt Nederland op achterstand te hebben gezet. Prof. dr. Meine Pieter van Dijk dook diep in de geschiedenis van het waterbeheer. In oktober 2002 legde hij zijn conclusies neer in de analyse 'Financing the water sector in the Netherlands'. Eerst weer een feit om trots te zijn: de Waterschappen zijn de oudste, democratische instituten die het Koninkrijk der Nederlanden telt. Bewoners, oftewel gebruikers, oftewel stakeholders, kunnen tot op de dag van vandaag in het bestuur van hun Waterschap meebeslissen over kwaliteit van hun waterbronnen en het beheer van hun rivieren, kanalen en dijken. In 1850 bestonden er nog 3.500 van deze organen, voor de Tweede Wereldoorlog nog 2.500, vandaag nog 53.

Volgens de rapporteur moet de kracht van het Waterschap vooral gezocht worden in de financiële structuur. Door het vragen

Platteland

“Vrouwen moeten uren lopen”

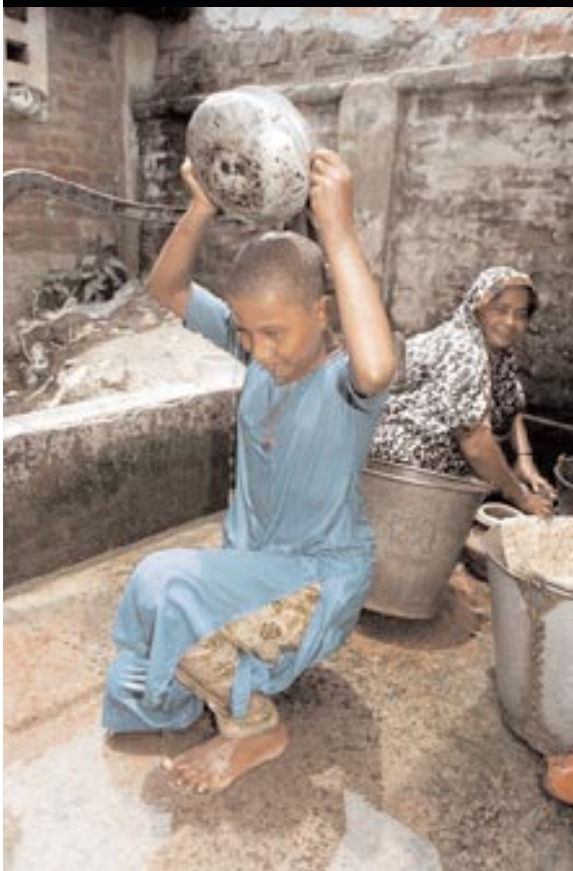
Het organiseren van schoon water op het platteland is redelijk te doen. De ontwikkelingsorganisatie Simavi heeft er de nodige ervaring mee. Weet ook de verantwoordelijkheid voor het beheer op een verstandige wijze bij de gebruikers te leggen. Directeur Floris Leenen voert bovenal het adagium: ‘Hou het simpel’. Leenen: “In de gebieden waar wij werken wonen de allerarmsten en heersen armoedeziekten: malaria, dysenterie, cholera. Die ziekten hebben met elkaar gemeen dat ze makkelijk op te lossen zijn: zorg voor sanitatie (waterafvoer) en schoon water. Zet daar bovenop voorlichting over basishygiëne, goed je handen wassen, etcetera, en je kunt 90 procent van die ziekten voorkomen. Een ander probleem op het platteland: vrouwen zijn een groot deel van de dag bezig om water te halen. Ik ben toevallig net terug uit Tanzania en Oeganda. Daar gaat om elf uur ‘s ochtends de school uit. Kinderen met jerrycans moeten uren lopen en krijgen geen volwaardige educatie. Vrouwen ook: vier uur lopen heen en vier uur lopen terug. Onderweg naar de poel zijn ze kwetsbaar, worden soms aangerand, lopen aids-risico’s. Kortom: als je in of dichtbij het dorp een goede put weet te slaan, is dat een springplank voor een duurzame sociaal-economische ontwikkeling. Je voorkomt om te beginnen dat het geld dat je verdient, opgaat aan medicijnen. De vraag is alleen: hoe financier je dit op een duurzame manier? In Afrika en Azië denken veel mensen dat water net zo gratis is als het licht van de zon. En de westerse pompen ook. Maar dan? Ik hoor in ontwikkelingslanden ook heel vaak een Chinees spreekwoord, of varianten daarop: ‘Geef ons geen vis, want daar worden we één dag vet van, maar geef ons een net’. Daar haken wij op in. Onze lokale partners zoeken een groep mensen in een dorp, vormen een watercomité met iemand erbij die kan rekenen, vaak een schoolhoofd. Ze zetten een centenpotje bij de pomp. In Tanzania zag ik er een. Water kost twintig shilling per afname, voor een volle jerrycan. Nu is duizend shilling omgerekend een enkele euro waard, dus duur is het niet. Dat geld gaat in een lokale kas. In die kas zag ik drie miljoen shilling zitten, opgespaard in vier jaar tijd. Van dat bedrag is twee miljoen nodig als reservering voor een nieuwe pomp. Met het andere miljoen kan later een andere pomp of een opleiding worden betaald om iemand de installatie te laten onderhouden. Zo hebben wij nu driehonderd projecten lopen, grotendeels in Afrika en Zuid-Azië. Het is een simpel verhaal, maar ook een duurzaam verhaal. Zo zetten we samen met onze partners in het zuiden elk jaar honderd tot 140 projecten op.”

www.simavi.org + floris@simavi.org

Water in Azië

Filippijnen

Bangladesh

van geld voor het beheer van de waterbronnen en het heffen van belastingen op reiniging, konden de waterschappen zichzelf bedruipen, zelfs als bank functioneren. Dat was nodig ook, want waterbeheer is niet goedkoop: de kosten per hoofd van de bevolking bedroegen in 1994 al zo'n 386 dollar per jaar. Voor de goede orde: dat is de prijs zonder de kosten van schoon drinkwater. Die taak ligt bij de vijftien waterleidingbedrijven in Nederland, waar er naar schatting drie tot zes van zullen overblijven. Gemiddeld kostte in 2000 het drinkwater 205 euro per aansluiting.

De waterschappen en de waterleidingbedrijven brachten hun financiële huishouding in 1953, direct na de Watersnoodramp, onder in de Nederlandse Waterschapsbank. De bank, in feite uit nood ontstaan, kon starten door vele kleine bijdragen in een fonds bijeen te brengen. In 2001 had de Waterschapsbank al voor 22 miljard euro aan bezittingen op de balans staan, 7 miljard meer dan vijf jaar eerder. De gezamenlijke waterbeheerders hoeven zich dus niet ongerust te maken over het geld om Nederland te beschermen, maar met al dat kapitaal reikt hun blikveld toch niet verder dan het uitzicht op de Noordzee vanaf de Hondsbosse Zeewering.

Watervoorziening, afvalwater en waterbeheer samen zijn goed voor een omzet van 7 miljard euro, waarvan slechts 1,7 miljard in het buitenland wordt gerealiseerd. Al die kleine organisaties bij elkaar slaan met al hun miljarden in het buitenland nog geen deuk in een pakje boter. En ze mogen het ook niet, want water werd - en wordt - door de Nederlandse regering gezien als 'publiek bezit'; water is van iedereen en moet worden geleverd zonder winstoogmerk.

Platgetreden paden

Op het eerste Wereldwaterforum in Marrakech keek een klein groepje Nederlanders elkaar aan. 'Wij schitteren door afwezigheid', luidde de verzuchting. Het was achteraf gezien een daadkrachtig clubje, dat onder leiding van oud-rector prof. ir. Wil Segeren van het internationale water opleidingsinstituut Unesco IHE in Delft aan de slag ging. "De tijd was er rijp voor", herinnert Segeren zich. "Wij Nederlanders beconcurrerden elkaar in het buitenland kapot. Zelfs bedrijven en overheidsinstellingen probeerden elkaar vissen af te vangen. Gelukkig kwam er even later ook op het departement van Buitenlandse Zaken/Ontwikkelingssamenwerking een vernieuwende man, die niet de platgetreden paden beliep."

Zijn naam: Bert Diphooorn, een waterdeskundige die terugkwam uit de delta van Bangladesh en directeur werd van de Water Unit op het ministerie van BZ/Ontwikkelingssamenwerking. Ook Diphooorn kon het niet langer aanzien. Aan de ene

Miljoenensteden

"Brussel loost zelf nog op zee"

De omvang van een gigantisch probleem kan ook gerelativeerd worden. Hoe helpt de wereld miljoenensteden aan riolering? Nuon-manager dr. Jan Hoffer plaatst de vraag in perspectief: "Je weet dat zelfs de Europese hoofdstad Brussel nog steeds direct op zee loost? Zonder afvalwaterzuivering? Pijnlijk, maar waar." Nuon is van alle Nederlandse spelers in de watersector de allergrootste, maar op wereldschaal slechts een kleintje. Hoffer: "Tien jaar lang is gezegd: water in ontwikkelingslanden moet door de private sector worden geregeld. De boel ligt dus al tien jaar stil, want aan water is geen droog brood te verdienen. Het is voor ons niet aardig om in ontwikkelingslanden te werken. In Tsjechië is het veel beter. In Afrika kun je alleen je geld kwijt raken en een bloedneus oplopen. Neem Zuid-Afrika, daar geeft de regering de eerste 6 duizend liter water gratis weg. En dan zou er met de verkoop van schoon water nog wel iets te doen zijn, maar willen de armen ook nog eens betalen voor riolering? Nee, daar is geen geld voor. Hoe kun je dat in godsnaam van de allerarmsten ook verwachten? Op het platteland is het makkelijk. Je slaat een put. In een miljoenenstad werkt het niet zo. Daar moet je leidingen aanleggen. Dat water gaat de goot in, rechtstreeks in het open riool. Je kunt het aanleggen van drinkwater en riolering niet scheiden. Naar een centraal punt in de krottenwijk leiden is nog het eenvoudigste. Punt is: wij hebben niet de expertise en niet het risicokapitaal om dit te doen. Zelfs de grootste spelers als Ondeo lopen schade op. Ondeo is in Argentinië aan de slag gegaan, in Buenos Aires. De peso devalueert als een speer, maar alle leningen voor de aanleg zijn in dollars afgesloten. Probleempje van 700 miljoen dollar. Niet meer kunnen aflossen. Onoplosbaar. Dan zit je nog in Zuid-Amerika en niet eens in Afrika. Nuon telt ook niet mee in vergelijking met Vivendi en Ondeo, goed voor 100 miljoen aansluitingen. Thames Water, goed voor 60 tot 70 miljoen aansluitingen, over de hele wereld. Dat zijn grote private ondernemingen uit Frankrijk en Groot-Brittannië: zij maken de dienst uit. Wij leveren water aan minder dan 10 miljoen mensen. Bovendien is binnen Nuon afgesproken: onze focus ligt op energie, niet op water. We laten het hierbij. En de focus van water ligt op Noordwest-Europa. We zijn niet actief in het ontwikkelen van eigen projecten. Nu is het ook weer niet zo dat we helemaal niks doen. Nuon is volledig aandeelhouder van Norit, waar 1.800 man werken, wereldwijd. Norit is producent van technologie voor zuiveringsinstallaties. Nuon is ook voor de helft eigenaar van Paques, een bedrijf dat met biologische technieken afvalwater zuivert. En Nuon is voor 50 procent eigenaar van Cascal, een echte commerciële wateroperator in Engeland. Daar zit onze know how over het werken in stedelijke gebieden in ontwikkelingslanden. Cascal opereert bijvoorbeeld op Batam Island, ten zuiden van Singapore, met 56 duizend aansluitingen plus een groei van zevenhonderd aansluitingen per maand. In Nelspruit, Zuid-Afrika is pas een waterzuivering geopend, goed voor 6 miljoen liter per dag, genoeg voor 60 duizend mensen. In Belize, Centraal-Amerika, hoopt Cascal in 2020 alle 120.000 inwoners van water te kunnen voorzien. Nuon heeft een kleine concessie, in Nuon Sagua Argentina, die opereert in kleinere steden. Dat is onze bijdrage."

www.cascal.co.uk + jan.hoffer@nuon.com

Water in Latijns Amerika

Brazilië

Argentinië

Suriname

Nicaragua

Guatemala

kant drie miljard mensen die in 2025 te maken zullen hebben met waterschaarste en aan de andere zoveel geld in Nederland, zoveel expertise en dan toch zo weinig slagkracht. Vanuit het departement wist de groep met vereende krachten het tweede Wereld Water Forum naar Den Haag te halen, een bijeenkomst die een katalysator voor heel veel goeds werd. Niet alleen bleek prins Willem-Alexander het nog te menen ook met zijn watermanagement-interviewer Paul Witteman dacht de grap van het jaar binnengehaald te hebben toen hij voor het eerst de term hoorde. Minister Eveline Herfkens voor Ontwikkelingssamenwerking stelde bovendien een bedrag van 45 miljoen euro op jaarbasis ter beschikking, een additioneel budget bovenop de 140 miljoen euro die al jaarlijks werd uitgegeven aan verbeterd waterbeheer in ontwikkelingslanden.

Gebotteld beter

De Marrakech-groep wist de Nederlandse watersector te bundelen, door het oprichten van het Netherlands Water Partnership (NWP), een samenwerkingsverband van overheid, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennis- en onderwijsinstellingen. Het volgende huzarenstukje: een gezamenlijke presentatie van deze Hollandse krachtenbundeling op de Duurzaamheidstop in Johannesburg. Op de Water Dome straalde de samenwerking er vanaf. En ook bleek de prins (met Máxima) er een week lang niet alleen een grote publiekstrekker, maar ook iemand met een uitstekend verhaal te zijn. De titel van de notitie die de prins op verzoek van Kofi Annan schreef: 'No Water, No Future'. Een zeer praktisch verhaal met verschillende opties. Is het aanleggen van waterleiding en afvoer wel een financieel haalbare kaart?

Prins Willem-Alexander gaat in op de gegroeide praktijk, waarbij arme mensen noodgedwongen relatief dure flessen of jerrycans met schoon water kopen: "Sommige wetenschappers en enkele praktijkmensen stellen openlijk de vraag of het wel zo verstandig is om drinkwater van een hoge kwaliteit en een hoge prijs te realiseren, met als belangrijkste effect dat een fors deel daarvan door het toilet wordt gespoeld, inclusief afval, dat weer gezuiverd moet worden. En dat voor een beperkt aantal mensen dat zich deze luxe kan permitteren. De meningen lopen uiteen: sommige waterexperts zijn voorstander van ecologische toiletten, anderen van droge toiletten, andere zeggen dat alleen het gebottelde water van drinkkwaliteit zou moeten zijn en water uit de leiding bruikbaar voor andere doeleinden, net van voldoende kwaliteit om te voorkomen dat het een bedreiging voor de volksgezondheid zou worden. Al deze alternatieven verdienen meer aandacht. (...) We moeten ook bedenken dat diegenen die met waterproblemen kampen bijna altijd vrouwen zijn, ter-

wijl diegenen die de oplossingen voorstellen meestal mannen zijn." Zijn vader had het niet beter kunnen zeggen.

De wereld sprak op Johannesburg af dat miljoenen armen de beschikking moeten krijgen over een vorm van riolering. Terug in Nederland legt Bert Diphooorn op de Water Unit van het ministerie de consequentie daarvan uit: "Het betekent het aanleggen van 300 duizend toiletten per dag. Elke dag weer. We moeten met overheden en banken gaan praten om een plan van aanpak op te stellen."

DHV-deskundige Marcel Van den Bergh heeft er een hard hoofd in. "Water, zuivering, we kunnen het allemaal, maar het is geen unieke kennis. We zijn wel goed, maar we zijn niet de enige. Wil Nederland het wereldmarktaandeel met 1 procent omhoog brengen, dan betekent dat simpelweg heel hard werken. Het hele Deltaplan organiseren, dat zie ik ons niet doen. We zijn domweg te klein en wij hebben alleen verstand van water dat gemeenschapsbezit is, terwijl de grote spelers een deel van de dienstverlening hebben geprivatiseerd. Als je het kunstje niet eerst op je thuismarkt hebt geleerd, moet je het niet in het buitenland willen uitproberen. Het enige is: wij zijn wel een grote speler op het gebied van internationale samenwerking. Als je onze kennis met dat geld weet te combineren, dan kun je iets bijzonders doen."

Garantiefonds

En dat is precies waar het NWP nu alle dagen van de week druk mee is. Directeur Jeroen van der Sommen blijkt een van die enthousiaste doordouwers te zijn, die door muren heen gaan om zijn doel te bereiken. "Het is zo spannend, wat er nu allemaal gebeurt. Om er verdomme wat aan te kunnen doen", zegt hij. Direct gevolgd door: "Maar schrijf dat zo maar niet op." Van der Sommen bracht eerst de Nederlandse watersector in kaart, door het verstrekken van de onderzoeksopdrachten aan Van den Bergh en Van Dijk, waarmee hij de polder droogmaalde en vaste grond onder de voeten kreeg. Nu slaat hij de fundamenten voor een gezamenlijk optrekken overzee. "Willen we onze bijdrage leveren, zoals we beloofd hebben, dan moeten we onze kennis internationaal beschikbaar maken. Dat moeten we zodanig doen, dat we de nationale belangen van het publiek niet schaden. Het kan niet zo zijn dat wanneer een waterleidingbedrijf een strop heeft in het buitenland, onze drinkwaterprijs omhoog gaat. Dan zul je dus privaat kapitaal moeten hebben, met een buffer ertussen. In de Nederlandse watersector zijn heel veel spelers die willen helpen, de kennis in huis hebben, maar niet kredietwaardig zijn. We zetten daarom in op een soort garantiefonds. Banken erbij. Twee ministeries erbij. Een publiek-privatrechtelijke samenwerking, in de geest van de partnerships in Johannesburg. Daarna de projecten. Het NWP kan binnen de ledenkring zoeken naar de sterkste product-marktcombinaties, door de kleine partijen aan elkaar te bundelen. Nu al werken waterleidingbedrijven samen, in Aquanet. Er is een Drents waterleidingbedrijf dat pioniert in Ambon, Indonesië. Je ziet een verschuiving naar business development. Iedereen is er klaar voor." Op de volgende Wereld Water Summit, in maart in Kyoto, zal prins Willem-Alexander er meer over vertellen.

Water in Afrika

Ghana

Oeganda

Kenia

Summary

The Netherlands is world famous, because the little kingdom in the North Sea would be flooded if it wasn't for its protective dykes. The "Deltawerken" in the sea-arms is a tour de force of engineering. Willem-Alexander, Dutch crown prince and "water manager", is calling attention to the poor of this world, who have to do without the "blue gold". The Netherlands seems to be the appropriate country to carry out one of the more strongly stated goals at the World Summit on Sustainable Development (WSSD) in Johannesburg. This goal is: "To cut in half, by 2015, the number of people without access to clean drinking water and sanitation." But the reality is that the water sector in The Netherlands will not immediately be able to help. The sector is divided over many water companies. Besides, the sector doesn't have any risk capital, for in The Netherlands water is seen as public property on which nobody is allowed to make any profit. Even the biggest water company in The Netherlands, Nuon, is still tiny compared to foreign private companies, such as Vivendi, Thames Water and Ondeo.

In 1999, though, the water sector united in the Netherlands Water Partnership. (NWP). After the Johannesburg summit, there have been feverish meetings at government level in order to quickly start a cooperation between public and private sector and to increase the availability of money and knowledge. The ministry of Foreign Affairs / Developmental Aid plays an important part in these consultations.

In the world of international aid, The Netherlands is one of the biggest players. The idea is to create a contingency fund, which enables public companies to take some financial risks. The Dutch water sector would like to start some water projects in developmental countries. Together with the government, the NWP plans to create the rules for sustaining these in the long run, in new public-private partnerships.

Full translation: www.p-plus.nl